

BYZANTINΗ ΤΕΧΝΗ

(4^{ος} - 15^{ος} αι.)

Με τον όρο **Βυζαντινή τέχνη** αναφερόμαστε γενικά στην καλλιτεχνική παραγωγή και έκφραση που αναπτύχθηκε την περίοδο της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας μεταξύ του 4ου αιώνα και της άλωσης της Κωνσταντινούπολης το 1453. Η Βυζαντινή Τέχνη θεωρείται πως γεννήθηκε αρχικά στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας **Κωνσταντινούπολη**, αλλά επεκτάθηκε και στο μεσογειακό κόσμο και ανατολικά (Αρμενία).

Με την επικράτηση του Χριστιανισμού, η βυζαντινή τεχνοτροπία χαρακτηρίζεται από τα στοιχεία μιας αμιγώς θρησκευτικής τέχνης.

Σκοπός της Βυζαντινής Τέχνης: 1. Η εσωτερικότητα, 2. Ο συμβολισμός, 3. Υπερβατικότητα, 4. Η υποβολή της θρησκευτικής συγκίνησης, 5. Η συμβατική χρήση των μέσων έκφρασης που στηρίζεται στην αλληλεπίδραση της:

- Αρχαίας ελληνικής παράδοσης (Εξωτερικός κόσμος, το ορατό-σωματικό, το φυσικό) και της
- Ανατολικής επίδρασης & θρησκευτικότητας (Εσωτερικός κόσμος, το αόρατο-ασώματο, το υπερφυσικό)

Στη μακραίωνη ιστορία της Βυζαντινής τέχνης τα δύο αυτά χαρακτηριστικά βρίσκονται συχνά αντιμέτωπα, πάντοτε όμως υπερισχύει ο εσωτερικός κόσμος.

Η φύση και ο ορατός κόσμος δεν έχουν σοβαρή θέση στη Βυζαντινή τέχνη:

1. Ο χώρος στερείται προοπτικής και βάθους (δέντρα, σπίτια, πόλεις αποδίδονται σχεδιαγραμματικά)
2. Εξαύλωση του φυσικού κόσμου

- Μεταβολή του φυσικού κόσμου σε σύμβολα
- Επιπεδοποίηση του κόσμου
- Κατάργηση βάρους
- Μετωπικότητα
- Καταστολή προσωπικού συναισθήματος γιατί δεν ταιριάζει στη αιώνια ζωή
 - i. Συγκρατημένες κινήσεις και χειρονομίες
 - ii. Αυστηρό πνευματικό & υπερκόσμιο ύφος ακόμη και στις τραγικές σκηνές

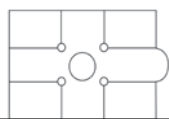
Διακρίνουμε τρεις βασικές περιόδους της βυζαντινής τέχνης:

ΠΑΛΑΙΟΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ & ΠΡΩΤΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ (4^{ος} – 7^{ος} αι.)

ΠΕΝΤΑΚΛΙΤΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΜΕ ΤΡΟΥΛΟ

Η πρώτη περίοδος της βυζαντινής τέχνης αποτελεί ένα μεταβατικό διάστημα και χαρακτηρίζεται κατά συνέπεια από μία συνύπαρξη της ρωμαϊκής παράδοσης με τα πρότυπα της ύστερης αρχαιότητας και των χριστιανικών επιδράσεων. Χαρακτηριστική μορφή έκφρασης της παλαιοχριστιανικής αρχιτεκτονικής τέχνης, αποτελεί ένας νέος ρυθμός εκκλησιαστικού ναού, η **βασιλική**, που συναντάται σε τρεις μορφές,

ΣΤΑΥΡΟΕΙΔΗΣ ΜΕ ΤΡΟΥΛΟ

δρομική βασιλική, βασιλική με εγκάρσιο κλίτος και σταυροειδής βασιλική και η οποία στα χρόνια του Ιουστινιανού συνοδεύεται και από την παρουσία **τρούλου**. Η κατασκευή της **Αγίας Σοφίας στη Κωνσταντινούπολη (Βυζαντινή Βασιλική με τρούλο)** αποτελεί ίσως το σπουδαιότερο δείγμα, πρότυπο για όλους τους μεταγενέστερους βυζαντινούς ναούς αλλά και σύμβολο εξουσίας. Ο ημισφαιρικός τρούλος της, στηρίζεται σε τέσσερις ογκώδεις πεσσούς, με τη

βοήθεια τεσσάρων ημικυκλικών τόξων. Άλλα σημαντικά κτίσματα επί βασιλείας Ιουστινιανού είναι η βασιλική της Αγ. Ειρήνης και οι ναοί των Αγ. Αποστόλων και Αγ. Ιωάννη στην Έφεσο.

Στη ζωγραφική, αν και διατηρείται αρχικά η ελληνιστική θεματολογία (τοπία και συμβολικές αναπαραστάσεις), σταδιακά αρχίζουν να διακρίνονται και αυστηρά θρησκευτικά θέματα. **Χαρακτηριστικό δείγμα παλαιοχριστιανικής ζωγραφικής αποτελούν οι εικόνες, οι τοιχογραφίες και τα διακοσμητικά ψηφιδωτά** διαφόρων ναών. Ειδικότερα τα τελευταία, κατά τη βυζαντινή περίοδο θεωρείται πως φθάνουν στην ακμή τους. Γινόταν χρήση των ψηφιδωτών για την κάλυψη επιφανειών, ό πως δαπέδων κατοικιών, ανακτόρων ή ναών. Η

θεματολογία της διακόσμησης περιλαμβάνει θρησκευτικά σύμβολα και θέματα από την Αγία Γραφή, ενώ σπανιότερα απεικονίζονται μυθολογικά αλληγορικά θέματα. **Το ψηφιδωτό με την απλοποίηση του σχεδίου ανταποκρίνεται στην υπερβατικότητα της Βυζαντινής τέχνης δηλαδή το ξεπέραςμα του αισθητού κόσμου και την ανύψωση προς το Θείο.**

**B.2.E.24.ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ
532-537 μ.Χ**

E.26.ΨΗΦΙΔΩΤΟ ΠΑΝΑΓΙΑΣ ΑΓΓΕΛΟΚΤΙΣΤΗΣ ΚΙΤΙ 6^{ος} αι. π.Χ.

B.4.E.27.ΑΥΤΟΚΡ. ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ ΡΑΒΕΝΝΑ 547 μ.Χ

Ε.22.ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΠΑΦΟΥ 4ος αι.

Στη Κύπρο σώζονται τα Ψηφιδωτά της Παναγίας της Κανακαριάς (Αμμόχωστο) και της Αγγελόκτιστης (Κίτι) με τα απλά ενδύματα & τις μεγάλες ψηφίδες

που θυμίζουν τα σπουδαία ψηφιδωτά στον Άγιο Βιτάλιο στη Ραβέννα (Αυτοκράτορας Ιουστινιανός) όπου χρώμα, σχέδιο, και ρυθμός δείχνουν τη περίφημη Βυζαντινή τεχνοτροπία. Χαρακτηριστικά δείγματα ψηφιδωτών βρίσκονται στο Μουσείο της κόρης του Μεγ. Κωνσταντίνου, στο ναό της Αγ. Μαρίας και Πέτρου στη Ρώμη, & στη Μητρόπολη στη Νεάπολη. Παράλληλα αναπτύσσεται και η μικροτεχνία με βάση υλικά όπως το ελεφαντό δον, το χρυσάφι ή το ασήμι, αν και δεν διασώζεται

σήμερα μεγάλο μέρος δημιουργιών αυτού του είδους.

Β.3.Ε.25.ΨΗΦΙΔΩΤΑ ΚΑΝΑΚΑΡΙΑΣ 6ος αι. μ.Χ

ΕΙΚΟΝΟΜΑΧΙΑ ΚΑΙ ΜΕΣΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ (8^{ος} – 12^{ος} αι.)

Β.7.ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ ΑΡΑΚΑΣ 1192

Την περίοδο 730-843 η βυζαντινή αυτοκρατορία κλονίζεται από τις έριδες σχετικά με τη λατρεία των θείων μορφών και την απεικόνισή τους στην τέχνη. Στα πλαίσια αυτών, πολλές εικόνες και τοιχογραφίες καταστρέφονται ή αντικαθίστανται από άλλες, με αποκλειστικά διακοσμητικά θέματα, που περιλαμβάνουν την απεικόνιση ζώων, γεωμετρικών μορφών και σταυρών. Μετά την εικονομαχία στην αγιογράφιση των ναών, εφαρμόζεται ένας κοινός κανόνας, αν και όχι πάντα με την ίδια ακρίβεια. Συγκεκριμένα, κάθε μέρος του ναού αποκτά μία συγκεκριμένη συμβολική σημασία και κατά συνέπεια και μία ξεχωριστή θεματολογία στην εικονογράφιση. Κατά αυτό τον τρόπο, στον τρούλο απεικονίζεται ο Θεός που περιβάλλεται από τους Προφήτες ενώ στην αψίδα παριστάνεται η Παναγία είτε κρατώντας το θείο βρέφος είτε μόνη.

Στο δεύτερο μισό του 9^{ου} αιώνα και κατά τη διάρκεια του 10^{ου} αιώνα, σημαντική άνθηση γνωρίζουν και τα εικονογραφημένα χειρόγραφα, με μικρογραφίες που διακοσμούν τα θρησκευτικά κείμενα.

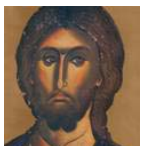

Β.6.ΑΓΙΟΣ ΒΑΡΝΑΒΑΣ-ΓΛΑΡΙΩΝΑΣ ΠΕΡΙΣΤΕΡΩΝΑ 12ος αι. μ.Χ

Την περίοδο της ύφεσης που παρατηρήθηκε στα χρόνια της εικονομαχίας, διαδέχεται η ακμή της βυζαντινής τέχνης στα χρόνια της Μακεδονικής δυναστείας. Σε αυτή την περίοδο, αναπτύσσεται ιδιαίτερα η αρχιτεκτονική, ενώ επικρατεί ο σταυροειδής με τρούλο, χωρίς να απουσιάζει και ο προγενέστερος τύπος της βασιλικής. Οι ναοί διακρίνονται από μεγαλύτερη κομψότητα & είναι λιγότερο λιτοί. Ο πεντάτρουλος ναός (Αγ. Βαρνάβα κ Γλαρίωνα στη Περιστερώνα) είναι ένα μεταβατικός τύπος στη νέα αρχιτεκτονική, τη καμαροσκεπαστη βασιλική με 5

Β.5.Ε.28. ΚΟΙΜΗΣΗ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΑΣΙΝΟΥ 1105 μ.Χ

Β.8.ΧΡΙΣΤΟΣ ΑΡΑΚΑΣ 12ος αι.

τρούλους (3 στο μεσαίο & 2 στο Βόρειο&Νότιο). Έτσι εσωτερικά επικρατεί βασιλική ενώ εξωτερικά φαίνεται σταυρόσχημος. Ένας ακόμα τύπος είναι ο οκταγωνικός (οκτ. στήριξη).

Η γλυπτική είναι συνδεδεμένη με την αρχιτεκτονική & τα περισσότερα έργα που έχουν διασωθεί αποτελούν τμήμα αρχιτεκτονικών κτισμάτων. Τα θέματα είναι κυρίως γεωμετρικά με διακοσμητικό χαρακτήρα, ενώ σπάνια απεικονίζονται ανθρώπινες μορφές. Την Μακεδονική δυναστεία διαδέχτηκε η δυναστεία των Κομνηνών (1057-1185) και μια 2η περίοδος αναγέννησης της βυζαντινής τέχνης. Σημαντικό έργο είναι η βασιλική του Αγ. Μάρκου στη Βενετία.

ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ&ΥΣΤΕΡΟΒΥΖΑΝΤΙΝΗ (13^{ος} - 15^{ος} αι)

Β.10.ΑΓΙΑ ΜΑΡΙΝΑ ΠΕΔΟΥΛΑΣ 13ος αι. μ.Χ

Η ύστερη βυζαντινή τέχνη οριοθετείται από την κατάληψη της Κωνσταντινούπολης από τους Φράγκους ως την άλωση της. Την περίοδο αυτή, το Βυζάντιο παύει να αποτελεί το ισχυρό πολιτικό και πολιτιστικό κέντρο.

Οι αρχιτεκτονικοί τύποι δεν διαφοροποιούνται αισθητά από τα παραδείγματα των προγενέστερων εποχών. Τα είδη ναών είναι η βασιλική, ο σταυροειδής εγγεγραμμένος τύπος με τρούλο, ο οκταγωνικός, ο μικτός τύπος και ο σταυροειδής με τρούλο. Επιπλέον, αναγνωρίζονται επιδράσεις της γοθτικής

αρχιτεκτονικής που οφείλονται στην επιρροή των Φράγκων, όπως τις οξυκόρυφες αψίδες.

Οι εικονογραφίες ακολουθούν τα πρότυπα της μεσοβυζαντινής εποχής, ενώ παράλληλα εμπλουτίζονται με θέματα από την παιδική ηλικία και τα πάθη του Χριστού ή της Παναγίας. Συνήθίζεται επίσης η χρήση παραστάσεων της Παλαιάς Διαθήκης που θεωρούνται ότι προεικονίζουν την Καινή Διαθήκη. Στη ζωγραφική εμφανίζονται πιο έντονα φυσιοκρατικά στοιχεία, ενώ αρκετοί καλλιτέχνες επιδιώκουν σταδιακά μία περισσότερο υποκειμενική απόδοση, με αποτέλεσμα να τονίζονται οι εκφράσεις ή οι κινήσεις. Κατά την υστεροβυζαντινή περίοδο η τέχνη της φορητής εικόνας φτάνει στη μεγαλύτερή της ακμή, με πολλές εικόνες να σώζονται μέχρι σήμερα. Η Δυναστεία των Παλαιολόγων που ξεκινά το 1259, αποτελεί ίσως την τελευταία άνθηση της βυζαντινής τέχνης, κυρίως διότι κατά αυτή την περίοδο εντείνεται η αλληλεπίδραση μεταξύ βυζαντινών και Ιταλών καλλιτεχνών.

Β.9.ΒΑΙΦΟΡΟΣ ΚΑΛΟΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ 13ος αι.μ.Χ